

УДК 376.36

Л.Д. Бегас

ПРОБЛЕМА ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАГАЛЬНІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Театралізована діяльність сприяє формуванню у заїкуватих дітей дошкільного віку навиків правильної вимови. Однією з головних її цілей є допомога дитині у мовленнєвому, інтелектуальному, художньо-естетичному та соціально-емоційному розвитку.

Ключові слова: театралізована діяльність, старший дошкільний вік, корекційна робота, заїкання.

Театрализованная деятельность способствует формированию у заикающихся детей дошкольного возраста навыков правильного произношения. Одной из главных ее целей является помощь ребенку в речевом, интеллектуальном, художественно-эстетическом и социально-эмоциональном развитии.

Ключевые слова: театрализованная деятельность, старший дошкольный возраст, коррекционная работа, заикание.

У сучасних наукових дослідженнях багатьох вчених (Г.О. Костюшко, Н.П. Нечай, Л.В. Серих, В.М. Шахрай) визначено, що театралізована діяльність має величезні можливості для збагачення та розкриття творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

В Україні проблему розвитку мовлення в театралізованій діяльності досліджувала Н.В. Водолага. Автор у структурі театралізованої діяльності виокремлює артистичні та акторські здібності. Вона зазначає, що артистичні здібності – це особливий рівень прояву спеціальних здібностей дітей, що забезпечує їм успіх у виконанні творів мистецтва різних видів та жанрів (співи, танці, створення і виконання композицій на різних музичних інструментах, декламування, виконання ролей у театральних виставах тощо) [5, с.68-71].

Л.В. Виготський відзначав одномоментність створення дитиною театального образу, що є швидким розрядженням її почуттів. Водночас Н.А. Ветлугіна говорить про можливість формування свідомого ставлення до використання засобів образності лише під впливом цілеспрямованого навчання, в результаті чого діти починають

усвідомлювати, що різні явища, ставлення, стан можна виразити, лише змінюючи характер рухів, пози, жестів, міміки, мелодійність інтонацій голосу. Зауважимо, що обидва автори ведуть мову про різні умови перебігу художньої діяльності дітей: Л.С. Виготський – про можливість досягти свідомого рівня її опанування в ситуації організованого навчання [3, с.39].

Театралізована діяльність у дошкільному віці існує та усвідомлюється педагогами як один із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини, що використовується з певною метою і спонукається мотивами. Педагог розвиває в дошкільників уміння «входити в образ» і «утримувати» його в продовж усієї театралізованої діяльності; усвідомлення мовленнєвих та виконавчих дій; уміння передавати характерні особливості будь-якого художнього образу; здатність переносити отримані уявлення в самостійну ігрову діяльність; спроможність виявляти зацікавленість до театру як виду мистецтва; усвідомленість змісту, ідеї, художніх образів літературних творів.

Роль театралізованої діяльності у всебічному розвитку дітей дошкільного віку висвітлено у працях Л.В. Артемової, О.П. Амацьєвої, Р.І. Жуковської, Ю.І. Рубіної. Дослідники доводять, що театралізована діяльність має значні можливості щодо творчого самовиявлення особистості в період дошкільного дитинства.

Акторські здібності дітей дошкільного віку – це такий рівень прояву психологічних проявів індивіда, який забезпечує йому стійкий інтерес та успіх у художньо-мовленнєвій діяльності (виразний переказ художніх творів) та успішне виконання ролей у театральній-ігровій діяльності. Тож, акторські здібності є частиною артистичних. Для них характерна глибина зосередження на своєму основному предметі – театральному образі. Різниця між ними може бути визначена співвідношенням – артист – не обов'язково актор, актор може виступати як артист [1, с.4-6].

Театралізована діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності, один з найулюбленіших видів творчості. Ще С.Ф. Русова довела природність «драматичного інстинкту малюків». Діти щиро включаються у театральну діяльність, стимульовані літературними, ігровими, особистісними мотивами. У них з'являється потреба у грі, що виникає під впливом літературного твору, а також потреба в самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе через відтворення різних образів. У відвертому, щиросердному ставленні до художнього образу, втіленні його в різних формах театралізованої діяльності дитина виявляє рівень художньо-естетичного сприймання, мовленнєву

компетенцію, певні знання, вміння, навички, здобуті нею раніше в умовах спеціально організованого навчання.

Види театралізованої діяльності старших дошкільників класифікують:

- за способом організації (індивідуальні чи колективні ігри),
- за змістом театралізованої діяльності (ігри за сюжетами літературних творів, ігри-драматизації, інсценування),
- за видами ігрового матеріалу (театр ляльок, театр іграшок, пальчиковий театр тощо).

Видатний педагог С.Ф. Русова була однією з перших, хто систематизував різні види театралізованої діяльності і вбачала в ній ефективний засіб розвитку мовлення і творчих здібностей. Автор виділяла такий вид драматизації, як гра, в якій діти часто використовують для своїх забав зміст та словесні вирази тих казок, оповідань, що їм добре знайомі. С.Ф. Русова визначила два шляхи розвитку мовлення у процесі театралізованих ігор. Якщо діти спеціально готують ролі заздалегідь, дослівно вивчають репліки літературних героїв, це, на її думку збагачує словник дошкільника образними літературними виразами. Якщо ж гра проводиться без попереднього заучування тексту, за власною інтерпретацією, тоді розвивається словесна творчість дітей, що знаходить прояв у сюжетоскладанні. Цей шлях формує у малюків уміння знаходити слова, характерні для того чи іншого моменту, героя, полегшує для дітей драматизацію більшості казок [6, с.46].

Театралізовані ігри використовуються під час навчання дошкільників розповіді за сюжетом картини. Працюючи з картинами, на яких зображені предмети (об'єкт) в дії, педагог пропонує дітям спочатку показати картину і перерахувати деталі зображені на ній. На даному етапі обов'язково проводиться драматизація, для того щоб перевірити розуміння дітьми значення слів: вони повинні показати за допомогою пантоміми дію, зображену на картині.

Більшість методик театралізованих ігор дошкільників (Р.І. Жуковської, Л.В. Артемової) є методиками організації сюжетно-рольової гри.

Інсценування, як прийом вивчення художнього твору розглядає методика навчання літературі (О.А. Акулова, І.Б. Костіна, В.А. Лазарева, В.П. Острогорський та ін.).

Проблема використання театральної-ігрової діяльності у виховному процесі розробляється соціоігровою педагогікою (В.М. Букатов, А.П. Єршова, Т.Г. Пеня).

Для того щоб створити у дітей цілісну уяву про різні художні засоби, за допомогою яких можна намалювати картину, автор

рекомендує проводити ігри та ігрові вправи на співвідношення різних картинок, предметів одного найменування.

Л.Б. Фесюковою розроблені спеціальні заняття «Світ казок», які проводяться в кімнаті казок. Основою цих занять є авторські казки. На цих заняттях синтезуються різні види діяльності. Проводяться вони з усіма дітьми по підгрупам та індивідуально. На заняттях з казкотерапії послідовно реалізуються такі завдання: розуміння дитиною себе: розвиток вміння впізнавати себе у дзеркалі, на фотографії, у відеофільмі, розпізнавати свій емоційний стан, оцінювання його; формування вміння за допомогою міміки показувати настрій: радість, гнів, подив, переляк, засмучення; розвиток навичок емоційного спілкування дітей один з одним та з дорослими; навчання немовним (міміка, пантоміміка, жест) та мовним засобам спілкування; навчання проявам своїх почуттів та настроїв у відповідності з казковою ситуацією; формування основ моральної поведінки; навчання найпростішій імпровізації; розвиток просторово-часовій орієнтації (створення мізансцен, зміна пір року); розвиток загальної моторики в процесі використання імітаційних рухів; розвиток дрібної моторики кінцівки та пальців рук під час використання пальчикових іграшок, іграшок-рукавичок та ляльок-бібабо.

До роботи з театралізації послідовно залучається значна кількість художніх творів. Зазвичай, як зазначає автор, один твір (вірш, казка) розглядається на протязі трьох занять.

Перше заняття починається з невеличкої вступної бесіди, яка вводить дітей до казкової атмосфери, або до тієї сфери дійсності, яка висвітлюється в творі. До цієї частини входять ігрові моменти, розглядання картини або обгортки книги. Друга частина заняття присвячена знайомству з літературним твором. Педагог переказує його, спостерігає за реакцією дітей, підсилює емоційні моменти, змінює текст для полегшення розуміння змісту, мотивів вчинків героїв. Наступний крок – короткий огляд твору: відповіді на питання, словникова робота. Повторне читання супроводжується театралізацією за допомогою настільного театру, ляльок-бібабо, пальчикових ляльок, коментованого малювання. В залежності від об'єму твору (короткий вірш або довга казка) можна повторити розповідь на другому занятті, під час якого педагог пропонує дітям відтворити сюжет казки за запитаннями. На третьому занятті питання по казці ставляться для уточнення її змісту і ходу розповіді. Педагогу необхідно користуватися різноманітними формами моделювання ситуації: послідовними картинками (план казки), конструктивними засобами (складання окремих деталей – частин декорації з об'ємного конструктора, плаского

матеріалу), усіма видами театру. В роботі з дітьми старшого дошкільного віку використовують символічне моделювання.

На останньому занятті твір (казка або вірш) драматизується дітьми. Їх пропонується за допомогою усіх художніх засобів підсилити роботу по драматизації в продуктивній діяльності (аплікація, малювання – індивідуальне і колективне).

Як заохочувальний етап проводиться драматизація казки з використанням костюмів. Ця робота вимагає від дітей самостійності. Під час підготовки до драматизації дітям надається змога роздивитися костюми, відтворити найхарактерніші рухи перед дзеркалом.

Наприкінці заняття з казкотерапії слід проводити ігри на розвиток дрібної моторики: аплікації, конструювання (зображення обличчя за допомогою паличок, ниток, дроту), колективне малювання на великому аркуші паперу або шпалерах.

Для сучасного етапу розвитку системи спеціальної педагогіки характерний пошук і розробка нових технологій навчання і виховання дітей, так як навчально-пізнавальна діяльність дітей із порушенням психо-фізичного розвитку не завжди можлива та ефективна під час використання традиційних засобів. Ось чому необхідне використання специфічних засобів навчання і виховання. Засоби навчання повинні відповідати принципам спеціального навчання. У зв'язку з цим цінність використання того чи іншого засобу визначається тим, наскільки воно робить навчання максимально доступним для дітей.

Сучасна спеціальна педагогіка в пошуку нових форм і засобів все частіше звертається до різноманітних видів мистецтва як до засобу розвитку і корекції. Реалізація завдань психокорекції, а також завдань соціального і морального розвитку можлива завдяки відповідним методикам.

В спеціальній педагогіці засоби творчої діяльності використовуються в роботі з різними категоріями дітей із порушенням психофізичного розвитку. Широке розповсюдження набуло використання музичних засобів виховання: промовляння слів, фраз під музику, співи (Л.З. Андропова, Г.А. Волкова), заняття з музичним супроводом з ритмічними рухами рух, ніг, тулуба, а в подальшому поєднання цих рухів зі співами, мелодекламацією (Л.І. Белякова, В.І. Дресвяннікова, Є.В. Оганесян). Існують також різні форми організації роботи з дітьми, які базуються на використанні різноманітних музичних засобів – невеличких театралізованих композицій з використанням сольного співу, хороводів тощо.

Використання ігрової діяльності для корекції недоліків розвитку дітей, як то розумова відсталість, затримання психічного розвитку, порушення мовленнєвого розвитку, порушення зору, слуху є

актуальною проблемою в сучасній спеціальній психології та педагогіці. В дослідженнях, присвячених вивченню корекційно-розвиваючих можливостей ігрової діяльності, розглядаються переважно сюжетно-рольова та дидактична гра із старшими дошкільниками, які мають відхилення у розвитку [2, с.81].

В роботі з дітьми із порушенням зору автори (Б.І. Коваленко, Ю.А. Кулагін, Л.І. Солнцева, І.С. Моргуліс та ін.) рекомендують звернути увагу на те, що саме сюжетно-рольова гра в старшому дошкільному віці вступає у пору свого розквіту: ускладнюються сюжети, вона набуває творчого характеру, виникають ігри-фантазії, ігри з правилами, режисерські ігри. В процесі драматизації моделюються різні ситуації спілкування, розвивається зв'язне мовлення – необхідна умова адаптації дитини в суспільстві. В іграх драматичного типу у дітей розвиваються особлива чуйність і увага до вчинків людей у житті, вміння бачити і розуміти значення найпростіших дій людини, її почуття, взаємовідносини з людьми, навколишнім середовищем тощо. Адже старші дошкільники з порушеннями зору, як і діти, що мають гарний зір, люблять грати. Вони прагнуть відобразити в іграх ті враження, які отримують завдяки спостереженням за навколишнім життям та участю в ньому.

У дошкільників із ЗПР сюжетно-рольова гра має свої особливості. Методичні дослідження Є.С. Сліпович, Л.В. Кузнецова, Н.Ю. Борякова, І.С. Марченко, С.Г. Шевченко свідчать про те, що у даній категорії дітей потреба в ігровій діяльності значно знижена і перебуває на ранніх етапах свого становлення. Гра має однобічний, наслідувальний характер і часто зводиться до безцільного маніпулювання. Найчастіше діти із ЗПР виконують у грі другорядні ролі або виконують роль глядачів.

У «Програмі виховання та навчання дітей з важкими порушеннями мовлення», «Програмі навчання та виховання дітей з труднощами у навчанні» для дитячих садків компенсуючого типу та в програмах «Малютко», «Я у Світі», які використовуються у роботі дошкільних навчальних закладів загального питу, виділяють спеціальний розділ «Розвиток дитини в театралізованій діяльності». В його критеріях підкреслюється, що педагог зобов'язаний: створювати умови для творчої активності дітей в театралізованій діяльності (заохочувати до творчості, розвивати здібності вільно триматися під час виступу, спонукати до імпровізації за допомогою міміки, виразних рухів, інтонації та ін.); долучати дітей до театрального мистецтва (знайомити з театральними жанрами, з різними видами театрив); забезпечувати взаємозв'язок театралізованої з іншими видами діяльності в єдиному

педагогічному процесі; створювати умови для спільної театралізованої діяльності дітей та дорослих.

В процесі корекційного навчання старших дошкільників з особливими потребами засобами театралізованої діяльності проходить особлива, своєрідна для кожного випадку зміна структури дефекту. Спочатку – перебудова вищих психічних функцій за допомогою художнього сприйняття, потім - пам'ять і словесне мислення. У відповідний момент естетичне сприйняття дає поштовх до розвитку пізнавальної діяльності, оскільки театралізована діяльність не тільки знайомить дитину з новими явищами, але й дозволяє їй зрозуміти художній образ [4, с.28].

У зв'язку з гуманізацією освіти, проблема театралізованої діяльності дітей старшого дошкільного віку особливо актуальна. Корекція заїкання засобами театралізованої діяльності – це не тільки лікування, а також складний, багатофункціональний, динамічний процес становлення дитини як суб'єкта театралізованої діяльності, спрямований на творчий пошук, сценічне самовираження, розвиток особистісних якостей у поєднанні з творчими здібностями, що сприяють готовності до творчої самореалізації і безперервного художнього самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Аматьєва О.П. Обучение старших дошкольников выразительности речи / Е. П. Аматьева // Наука і освіта. - 1997. - № 1.
2. Беякова Л.И., Дьякова Е.А. Заикание. М., 1998. – 180 с.
3. Виготський Л.С. Психология искусства. – М.: Лабіринт, 1997. – 203 с.
4. Власова Н.А. Логопедическая работа с заикающимися дошкольниками. М., 1959. – 257 с.
5. Водолага Н. В. Огляд вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо навчання дітей розповідання/ Н. В. Водолага //Освіта Донбасу. – 2004. – N5/6. – С. 68-71
6. Русова С.Ф. Дошкільне виховання. – Катеринослав, 1918. – 162 с.

Theatrical activities help to form the correct pronunciation skills of children of upper pre-school age. One of the main goals of such theatrical activity is to help a child in language, intellectual, artistically-aesthetic, social and emotional development.

Keywords: theatrical activity, upper pre-school age, correction work, stammering.

Отримано 29.9.2011